

Написане лишається

**ВОЛОДИМИР ТА РОЗАЛІЯ ВИННИЧЕНКИ:
РОДИННЕ ЛИСТУВАННЯ (1921– 1949 РОКИ)***

**1937 рік, продовження
№393**

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Мужен – Париж]

[27 квітня 1937]

Mougins, 27-IV-37

Моя дитинько прекрасна, пишу тобі перед виходом до Каніву. Цілий день працював на старому винограднику – косив траву. Трудно, але можливо з новою косою.

Нового у нас нічого немає. Вчора була Мар'янка¹, але була не більше години. Не хотіла брати сонячні купелі, не хотіла кави й, ясно, не хотіла без тебе лишатися зо мною довго на самоті. Комічне дієча. Я мусів аж удати ображеного, але навіть це її не спинило – поїхала таки.

Цікаво мені, як твоя нога, чи швидчим темпом загоюється? А чи ти дотримуєшся свого годівельного режиму, не примушують тебе їсти забагато? Чи добре тобі? Ой, я в'являю, як ти там рухаєшся, балакаєш, вливаєш в Жанну певности в собі, радости життя, надійности. Ти наш міністр доброти, людяности, вибачливости. І чи казати мені, скільки ти ввійшла в мене?

У нас шум вітру, гомін дітей, щебіт птиць – життя. Але без тебе все якесь... порожнє, несправжнє, тимчасове.

*Хочу пішки йти, але боюсь, що занадто стомлений буду. Ну, та побачу на горі, чи йти, чи їхати. Цікаво мені дуже, що то за справа, що мене торкається, в якій кличе мене *Directeur de la Societ e generale de commerce et l'industrie*². Яке я маю відношення до *commerce et industrie*?³*

Мабуть, якась прикрість. Так і треба готуватися. Приїдеш, довідаєшся.

*Обнімаю мою ясну, любу, єдину. Привіт усім *Handel'ям*! Хай вам усім буде добре й весело.*

Твій

[Ліворуч від основного тексту дописано:] *Свинство: вся справа в *Societ e*⁴ в тому, що той, хто міняв долари, помилився, замість 22 фр. порохував 25. І тепер треба вертати.*

[Лист надіслано на адресу: *Madame J. Handel (pour Rose) 62, Avenue des Iles d'Or Ny eres*].

№394

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[? – Мужен, “Закуток”]

[9 серпня 1937]

*Любий! Чудова дорога. Їхали вдовж моря! Зробили 48 к[ілометрів], бо до Тулону ще чимало їхати. З'їли весь виноград до останнього зернятка, спасибі. *Elle est belle! Народу повно. Твоя**

*Продовження. Початок див.: Слово і Час. – 2015.– №1–12; 2016.– №1–11; 2017.– №1, 6–11.

[Над текстом Розалії Яківни іншим почерком написано:] *Mon cher Kyrilitch, il est 10 h 1/4 et nous sommes á St.Raphaël. H[о]jurras!*¹

[Листівка датована за поштовим штемпелем, адресована: *Monsieur V. Vinnitchenko Mas "Zakoutok" Mougins (A[lpes] M[aritimes])*. На лицьовому боці листівки – фото морської бухти, маяк, вітрильні човни; надпис: 80, St.Raphael (Var) Un Coin du port².

№395

Розалія Яківна – Володимир Кирилович
[Сент-Максим – “Закуток”, Мужен] [9 серпня 1937]

9-VIII

*Спочиваємо в С[ain]t[-] Mаx[im]i¹ Дуже гарно все. Купалися, їли, співали!
Дорога гарна й не дуже заїжжина. Все чудесно. Ідемо далі в auberge².*

Обіймаю Твоя.

[Під і над текстом іншим почерком дописано:] *Elle est belle!! beaucoup de conquêtes.
Irène. Nos caresses a Kitoun³.*

[Листівка адресована, як і попередня. Зверху надруковано:] 93. *SAINTE-MAXIME-SUR-MER (Var). Un Coin du Port⁴*. [На лицьовому боці – фотографія морської бухти, на передньому плані – фотографія жінки, яка спочиває на великому камені].

№396

Розалія Яківна – Володимир Кирилович
[? – “Закуток”, Мужен] [10 серпня 1937]

*Вже наближаємося до цілі. Притомилися, але в доброму бадьорому стані. Як
було б чудесно, коли б ти був з нами!*

Обіймаю Твоя.

[Над текстом іншим почерком дописано:] *Toujours plus loin. Irène¹.*

[На листівці надруковано:] *CAVALAIRE sur MER (Var) Vue sur la Plage².*

№397

Розалія Яківна – Володимир Кирилович
[? – “Закуток”, Мужен] [12 серпня 1937]

Рідний!

*Чекаємо відповідь Анети¹ на телегр[аму] щодо її приїзду. Ир[ен] хоче лишитись²
тут якомога довше. Повернемо потягом, мабуть, не разом. Я виїду 14-го по
обіді. Дякуємо за чудового листа³! Твоя*

[Над текстом кілька слів написано іншим почерком:] – *Trouvé mon “auberge”.
Baisers. A bientôt⁴.*

[Листівка адресована, як попередня. Датована за поштовим штемпелем. На листівці
надруковано: *CÔTE D’AZUR HYÈRES (Var). Avenue de Belgique⁵*. На лицьовому боці
листівки – пальмова алея].

№398

Розалія Яківна – Володимир Кирилович
[Париж – “Закуток”, Мужен] [14 жовтня 1937]

Paris, le 14-X

*Мій ласковий, золотий та єдиний! Приїхала добре. Сама в цілому купе. Лежала
весь час, але... мерзла трошки на ранок. Зовсім не втомлена. Метром доїхала до
Vaug[girard]¹. Застала в будинку Ж[еанне] с Авророй з сніданком, слезами радості,
масою оповідань. Наша телегр[ама] зробила своє вражіння на Пелу². Написала я
депутатові, щоб побачитись, але сьогодні він, мабуть, не встигне, тоді прийде
завтра. Ж[еанне] запевняє, що вони дуже хочуть мати будинок. Я буду з остервенінням
торгуватись. Будинок в досить доброму стані, але темнувато через дерево.*

Я хочу лишатися тут сама, як J[eanne] поїде, бо хочу незалежності. Згода? Мені дивно тут: своє й чуже все. Деревя розрослися на диво. Хвилюють стіни, сходи, над якими ти так працював. Все повно ніжних, сумних споминів. Але я не даю собі волі бути сентиментальною...

З тобою моя душа постійно. Все неначе в тумані, а реальність там, де ти. Це таки дивна річ... Любов моя.

А старий Париж все той самий. Густо від людей, біг, заклопотаність, сум на обличчях. Нема порівняння з нашим милим Каневом.

Мій приїзд був необхідний. Жанна вже без сил. Якщо не вдасться наняти депутату, то необхідність ще збільшиться. Значить – не жаліємо, а кротостно, з надією та оптимізмом чекаємо гарних результатів від цього розстання, що буде коротким!

Чекаю вісточки про все: самопочування, зуби, праця.

Будь ясний, мій спокійний та радісний. Будь щасливий, бадьорий, не втомлюйся, добре їж та добре розважайся.

Пригортаюся до тебе всім своїм іством, думками, всім життям

Твоя Коха

№399

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – “Закуток”, Мужен]

[15 жовтня 1937]

Paris, le 15-X

Мій Любий!

Тільки що пішов від мене секретар. Торгувався страшенно, але я нічого не зхотіла зменшати. Обіцяв дати відповідь за кілька днів, бо має зібратися нарада, що вирішує. Але він хоче зробити переробки: 1) проробити двері між синьою кімн[атою] та кухнею.

2) Знищити стінку, що робить *renderie* в червоній¹, щоб збільшити червону хату.

3) Зробити легку перегородку між їдалнь[єю] та салоном з дверима.

4) перегород[ити] черв[ону] на дві (можливо).

5) Знищити одну частину садочку, щоб, зробивши дах, мати змогу ховати біціклету.

Чи буде на те твоя згода? Я гадаю, що треба згодитись. Але після їхнього виїзду все повинно бути повернено, якщо ми цього побажаємо. Звичайно, двері з кухні треба залишити, а, може, й перегородку в червоній не відновлювати, бо хата стане більше. Бай вони хочуть на 3 роки². Бо, каже, нові вибори можуть змінити ситуацію. Я гадаю, що добре зробила, не вступаючи. Він все одно не дав би одразу відповіді, та й не пропонував мені ніякої конкретної цифри.

Я хочу дати оповістку, в *l'ht*³, щоб мати більше даних на випадок, якщо вони запропонують самі знижку, але мені здається, що вони згодяться. Неприємно, що все це не є певне. Це дає сумніви, але що ж зробиш.

Я бачу, що наш будиночок приємний, сухий, теплий, здоровий; одне слово, “удовлетворительний”. І найняти його зовсім не так вже тяжко повинно бути. Помешкан[ня] сестри Jean[ne] має 2 кімнати + ванна + кухня + *débargas*⁴ + і коштує 6000! Таких помешк[ань] з нашого будинку можна зробити 3. Так невже ж за наше багато 12 тис.? Так от же ні! Стала на своєму й стоятому.

Правда, мій Ясний? Ти ж згожуєшся, що я добре зробила? Це не опортунізм, принаймні.

Завтра J[eanne] виїздить. Я лишуся сама, бо мені задалеко до неї, а я хочу шукати масона для стінки, що намокає. А в J[eanne] тіснувато, забагато меблів, та й в кварталі, який мені зовсім чужий. А потім самостійність! Чудово спала на складному ліжку під піриною. Робила гімнастику, взяла душ. Роблю все, щоб бути *en forme*, щоб не сумувати без тебе, щоб бути конкордисткою порядною, чесною, достойною Тебе!

Пишу погано, бо на коліні – немає столу.

Від тебе ще нема листа. Я сподіваюсь, що все добре й тільки пошта спізналася! Правда, мій Любий? Ще не телефон[увала] Анеті: нема часу. Хочу лишитись сама зпочатку.

Моя душа повна тобою. Мої думки ще не відірвалися від Закутка. Я стою біля вікна в ательє, маса зеленого листя, далекий шум Парижу і сум за тобою. Ми могли б удвох пожити тут, може, ще кілька днів! Але якщо “сделка состоится”, то треба буде звільнити дім одразу для переробок. Тоді я поїду до J[eanne], або Анеті. Ти куди радиш мені більше?

Бідненька Jeanne! В неї ніякої роботи немає. Eugene теж без заробітку⁵. Не знаю, як вони живуть. Завтра переїздить, а грошей на перевіз теж не має! Шкода мені, що не взяла з собою більше, щоб їй допомогти. Ну, та якось то буде.

Що ж ти, моє щастя, робиш зараз? Чи зробили тобі пломбу? Чи спокійний ти?

Пригортаюсь до тебе з глибокою ніжністю, вдячністю. Хай тобі буде чудесно та повно. Мій радісний, мій любий та єдиний!

Твоя

№400

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Мужен – Париж]

[16 жовтня 1937]

Мужен, 16-X-37

Голубонько моя, значить, іноді не брати плацкарти може бути корисним, коли б ти мала плацкарту, ти не мала б цілого купе для самої себе.

Дуже радий, що ти хочеш бути незалежною і лишатися в будинку. Тільки чи не буде холодно? Топи, якщо є вугіль, пали дерево, грійся якнайдужче.

Якщо “вони” **дуже** хочуть узяти наш будинок, то дадуть і 12 тис. А нам це дуже важно ще й з боку продажу: rapport 12 mille!¹ Стій твердо, але... вважай, щоб не загубити наймача. В **останній** мент піді на уступку (маленьку!).

У нас усе добре. Маратюша прислав сьогодні половину перекладу². Як перечитаю, зараз же вишлю тобі з українським текстом. А ти, перевіривши, даси переписувати. Посилаю тобі домагання *impro*³. Це за *ordures*⁴? Я б сам послав ці гроші, але не зовсім певен, що воно таке, за віщо? Ти заплатиш з тих грошей, що візьмеш за найом. А коли ні, пиши мені, дай точну адресу і я вишлю звідси. Ще виплата 145 фр[анків] від Assulrauce⁵ (за робітників?) Це будемо платити, як ти приїдеш.

Погода у нас чудеса, тиха, ясна, досить тепла (я беру сонячні купелі). Спішу закінчити листа, бо мушу піти в Baraques⁶. А по обіді ми з Vovo оремо жасмін. Ну, хай тобі буде гарно-гарно, моя єдина. Вітай усіх од мене щиро!

Твій

№401

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – Мужен]

[16 жовтня 1937]

Paris, le 16-X. 37.

Мій Ясний! Прийшов твій лист¹ дорогий! Спасибі тобі, мій єдиний! Я вірю, що ти все робиш, щоб бути здоровим та спокійним. Як чудесно, що я все бачу, що ти пишеш, у всіх деталях. Це геніяльно, що ти знайшов прес для соку. Я це вживаю для легумів², картоплі тощо, але виногр[ад] повинен виходить з його кращим, ніж мої пюре.

Так техник тебе не прийняв? От так практика! Шкода, що я не вивчилася на зубного лікаря, мала б напевно практику, хоч і чужинка. Я розпитаюсь, чи ще можна мені цим зайнятися.

Сьогодні вранці J[eanne] та діти виїхали звідси. Будинок зпорожнів, але так в ньому мені приємно, що виходити не хочу.

В мене є трохи меблів що J[eanne] залишила поки що, а потім їх продасть. Стіл їдальний із стільцями, lit-sage³, кухонний буфетик, щітка, та трохи посуду, та спіртовка. От і все, що мені потрібно. Сьогодні соняшно, тепло, чудово! Після галасу, суматохи настала так глибока, міцна тиша. За стіною їдальні, де я пишу, скребеться все та сама кіса та пересуває балцанки, але мені цей легкий шум навіть приємний. Друкарня зараз не працює. Час обіду й Varillet не чуно⁴. Гарно, трохи сумно, ніжно-тужно за тобою. Нічого не хочу поза тобою. Все здається беззмістовним, випадковим, зайвим. Чого б я хотіла зараз? Тільки одного: тебе, й ще тебе, й завжди тебе. Мені слід було б потелеф[онувати] Анеті, написати Жюльєті, але мені не хочеться: не маю що з ними говорити. Це, може, пройде, але зараз воно є так. Коли б мені пощастило швидче впорядкувати справи, головне з будинком, я б тут не гаялась. Навіть Ехро мене не вабить. Зроблю все, щоб цей мій стан змінився, а якщо не зміниться, то й так буду задоволена.

Тепер ти маєш мої обидва листи, ти ж не лаєш мене, що я не похопилася зменшувати ціну на будинок? Якщо вони справді не можуть більше 11 тис. платити, вони самі назовуть цифру. Я зовсім не певна, що скажи я 11 – вони б не стали ще торгуватись. Вчора ввечері була парочка покупців, їх прислала якась контора. Я запитала, яку їм ціну сказали: 210 тис. Це цікаво, правда? Бо ми такої ціни ажансам не давали. Значить, ціни збільшуються.

Будемо оптимістами. Все прийде в свій час та міру. Правда, мій Ясний? Одне мені безсумнівно, що я мусила приїхати для справи.

Париж гарний в сонці. Ох, коли б ти тут теж був, тоді все було б по-іншому...

В понеділок прийде масон дивитись стінку. Сподіваюсь, що не обдурить. Всі пообіди буду сидіти в хаті – чекати наймачів, а може, й покупців, хоч я в оповістках про продаж не гадаю. Як ти гадаєш, скільки треба справді вимагати? Напиши на всякій випадок. І, взагалі, Мій, не лишай мене без своїх листочків. Вони мені велика підтримка в моменти пригнічення.

Може, вже Маратюша тобі щось прислав. Мені обіцяли дешеvu переписчицю, але я ще її не бачила.

Вибач, мій Золот, що дурний мій лист, хоч і багато паперу. Дуже мені хочеться твою ручину потримати в своїй; вона така тепла, така зворушлива, така... Ну, треба бути не скиглами, а людьми. От.

Посилаю білету, що знайшла в сумці, щоб ти часто їздив до Канева, ходив у кінушку, в кафе, [дописано на полі, з лівого боку аркуша:] на море дивився, в бібліотеку й навіть читати туди ходив для затишку. Ти обіцяв розважатись, пам'ятай.

[Дописано на полі, з лівого боку попереднього аркуша:]

А тепер до завтра, любий! Будь здоровий та ясний.

Живи гарно там з Нігряткой⁵ та птицями.

Твоя всім серцем, всіма силами К[оха].

№402

Розалія Яківна – Володимир Кирилович

[Париж – Мужен]

[17 жовтня 1937]

Paris, 17-X

Мій Ясний, чому від тебе нічого нема? Може, тому, що не виходиш з Закутку й нема кому передати листа? А Violine¹? Я ні докоряю, але для мого спокою треба мати хоч кожні 2 дні хоч картку! Добре, серце моє?

Вчора знову мала глядачів помешкання. Це ще наслідки заходів J[ean]ни.

В Intran дуже мало пропозицій помешк[ань]², так що мої оповістки не матимуть багато конкурентів.

Бачила вчора Жюльєту. Була в них. Як я й почувала, наша зустріч не вийшла теплою. Себто контакту справжнього вже немає. А, крім того, Жюль[єта] була зостужена, бідна, не в авантажі³. Ми навіть не вмовилися про слідуєче побачення.

Вона Анету ще як слід не бачила, але знає від Ірен, що вони страшенно задоволені перебуванням в нас. Можливо, що Ж[ульєта] трохи ревнує, трохи ображена на мене за мовчання. Це моя вина. Але мені не хочеться їх бачити. Я й до Babet побоююся їти⁴. За час розлуки завжди місце, що ми займали раніше, заповнюється іншими людьми, а відсутнім вже мало чого лишається. В кожному разі, я страшенно задоволена, що можу жити в нас, не від кого не залежачи. Сьогодні вранці телефонувала Babet, але їх, очевидно, не було вдома. Спробую ще ввечері. І до Ехро ще не ходила. Чому? Не було якось чи часу, чи бажання.

Ти на мене не гнівайся за це, дитинонько. Це пройде, але тепер ще занадто мені порожно без тебе. День прекрасний. Тепло, майже, як в нас. Ти, напевно, на сонці, з Nigretкою.

Коли б тільки тобі було добре! Я так і не знаю, що тобі порадив техник. Зрештою, чому не почати робити репарацію зубів по-справжньому? Платити ж не одразу, а патів, як наймемо будинок, гроші будуть. Правда, мій ніжний? Як за тобою тихо плаче моє серце, як би ти знав!

Жюльєт дуже-дуже прохала вітати тебе. На тебе вона не сердита – тільки на мене. Справи їхні все те саме – “через пень-колоду” (ще одне чудове прислів'я!)

Зустріла на г. de Colisei⁵ Раечку (Марусину подругу)⁶. Вона дуже зраділа. Тому, головне, що їде на південь на 3 місяці й хоче нас бачити. Мабуть, не дуже знайомих багато має.

Взяла адресу. Чекай на її листа через тиждень. Вона досить мила, й я нічого не маю проти такого літер-матер'ялу⁷. А ти? Буде вона жити в Каніві. От і все, що можу тобі написати з зовнішніх подій. Внутрішні ж мої стани ти вже сам знаєш. Треба себе міцно-міцно тримати в руках і в'яляти, що час швидко мине і що знову будемо довгі-довгі дні, тижні, роки тісно-тісно одне коло одного. Чути твій голос, твої кроки – яке це велике, незрівняне ні з чим щастя!

Будь здоровий, спокійний та якомога більш веселий. Не перепрацьовуйся. Чуєш!!

Обіймаю тебе!

Твоя

№403

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Мужен, Закуток – Париж]

[18 жовтня 1937]

Моя єдина, моя любов, мій затишок, мій найкращий зв'язок з Іванищем! Спасибі за твого хорошого, бадьорого, енергійного листа. Розуміється, голубонько, ти прекрасно робиш, що відстоюєш твердо наші інтереси й не зменчуєш ціну. Коли будинок їм подобається, то ціла організація не буде відмовлятися через якусь там тисячу франків. Коли ж вони мають на увазі щось інше і виясняють там, коли там прийдуть до згоди, то ніякі зменшення ціни не допоможуть.

Звичайно, коли б усе ж таки вони хотіли взяти наш будинок, то питання переробок не повинно стати на перешкоді. Хай переробляють, але 1) на свій кошт, 2) з умовою, що, коли ми схотіли потім (при виїзді їх з будинку) скасування цих переробок, вони це повинні зробити. Навіть нехай роблять у садку гаражик для бісиклетів, хоч шкода рослин. Може, бузок усе-таки не було б потреби нищити.

Я розумію твої настрої від перебування в будинку: одна ти живеш ув обстановці, де проходив виринок нашого життя.

Якщо наймуть вони й тобі треба буде виїхати, то де оселитися? Правду кажучи, я волів би, щоб ти оселилася в готелі. Незалежність. Але коли було б чогось незручно це зробити, то вибери сама, де тобі краще й зручніше.

Я вже одержав першу половину перекладу, проредагованого Maratraj'сом. Загалом мені редакція дуже подобається, але в деякі місця він повставляв таке, з чим я не можу погодитись. У деяких – просто не так зрозумів (мабуть, через поганий наш переклад). Я ті місця позначаю червоним олівцем. Повиправляй відповідно

до оригіналу. Але тебе я все ж таки прохаю, голубонько, гарненько, пильно перевірити весь переклад (я, напевне, пропускав багато помилок Маратюшка), для чого посылаю тобі (завтра, мабуть) і укр[аїнський] текст. Так само посылаю вставки, які я мав зробити ще перед твоїм виїздом. Переклади їх сама з Жанною, бо я не можу перекладати сам та й ще обтяжувати Маратюшу не хочеться. Крім цієї вставки, буде ще одна – значно менша. (Вони можуть бути вставлені в другій половині).

У нас погода псується. Сьогодні хмарно дуже, холодніше і от-от має бути дощ. Я стараюсь заповнювати, чим тільки можу, порожнечу, але іноді так сильно її відчуваю, що хочеться заскивувати. Яке мені полекшення, що маю твій портрет. Правда, голубонько, він дуже мені допомагає заповнювати порожнечу. Будь ясна й весела, моя прекрасна. Всією душою горнуся до тебе

Твій

[Навколо основного тексту дописано:] Деякі скорочення Мар[атюші] – добрі. Коли такі його зміни не міняють суті ідеї, то лишай. Так само деякі додатки “отсебятина”, деякі [слово нерозбірливе]. Не забувай вітати від мене Ж[анну] і дітей. Дуже сумно, що в них справи так погано пішли. Довідайся, як краще знайти А. [далі нерозбірливо] Жасмін збирається, але мало його буває. [На перевернутій першій сторінці над текстом дописано:] Яка ж тепер буде твоя адреса, якщо Ж[анна] переїхала? Я Маратюшам даю на Vergenes на Ж[анну] pour R[osa]. [Зліва дописано:] Згадав, що 17-е неділя, одже, рішив листа послати разом з рукописом. [Праворуч дописано:] Отонеліха мені знову прислала (сьогодні в неділю) макаронів. Дуже мило, але нас зобов'язує. [Під текстом (аркуш перевернутий) дописано:] Я не розумію, чого Марат[юша] виноски в перекладі попропускав, мабуть, окремо хоче прислати. Але це для переписки це – не зручно. Переклади сама, провір з Ж[анною], і встав у текст, і давай переписувати. Досить, думаю, одної копії.

№404

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Мужен, Закуток – Париж]

[18 жовтня 1937]

Закуток. 18-X-37

Дитинонько моя ніжна, я пишу тобі щодня, але часом так буває, що лист одходить звідси не в той самий день, і тому робиться перерва. Тобі зручніше відсилати, і тому я дістаю щодня від тебе блакитну мою радість. На всі твої запитання і сумніви я відповів у попередніх листах. Учора вислав тобі рукопис першої половини перекладу. Сьогодні одержав од Мар[атрая] листа, в якому він пише, що “завтра ввечері” вишле другу половину, себто сьогодні, 18-го. Я дістану завтра, мабуть, (19-го) і числа 20-21-го вишлю тобі разом з листом до А. Gide'a¹. Коли цю залеглість я нарешті закінчу, тоді зможу трохи дійсно поспочивати. Та, мабуть, і фізична праця трохи притихне, в кожному разі з оранкою саду я хапатися не буду, а жасмін ми потрохи таки цюкаємо.

Сьогодні я мусів зірвати з дроту весь виноград і разом з іншим душили на сік, інакше він зогнив би через кілька днів. З самого ранку до 2-ої год[ини] був занятий виноградом. Мив пляшки, закурював, зав'язував. Коли нарешті підпалив під lessiveuse'ю² (більшою) було 11 ½ г[одини]. Але справа з виноградом на цьому не закінчилася: мусів обірвати решту молодого винограду, почистити та порозвішувати в lingerie³ на дротах. Може, цей утримається довше. Нічого іншого не міг з ним зробити. Побачимо, що вийде, він не такий перестиглий, як той, що ми розвісили. Тепер маємо принаймні 10 пляшок іще соку, і то доброго, солодкого.

Оце й усі мої новини. Порожнеча моя іноді дуже гостро відчувається, але я спішу її затулити працею, краще фізичною. Був у Каневі, але без тебе, правду казати, не цікаво й спішу додому – вчора в 6-ій вже був дома. Я мрію про те, як ти приїдеш і ми будемо вдвох весь час, довго-довго. Але коли ти зможеш вернутися? З будинком, видко, справа стоїть зовсім непевно і, бачу, в тебе надій і на оповістки не дуже

багато. “Депутат”, на мою думку, наш будинок тільки про запас тримає, а справжні розрахунки має на щось інше. Інакше, чого б йому “думати”? Та нехай собі, аби інші наймачі знайшлися. А вони знайдуться, я певен, бо коло справи близько стоїш ти. Для мене питання тільки в тому, коли саме ти зможеш вернутися.

Ти не пишеш, чи телефонувала ти Brauch'ові³. Мабуть, телефонувала й, мабуть, одповів так, що й писати мені нема охоти. “Мій” Бенеш принаймні мовчить. Невже мовчання буде його відповіддю? Цікаво. Але й мовчання іноді промовляє дуже голосно й виразно. І тут воно аж кричатиме.

Я сижу в шезльонзі на сонці й пишу цього листа. Біля мене Нігретка. Вітер сильний, східний, значить, хутко буде дощ. Від будинку інколи потягає димом, то догорає вогонь під lessiveuse'ю. Зараз прийде Вова й ми знову будемо потихеньку орати. Не турбуйся, голубонько, я не перетомлююсь. Обнімаю тебе всім єством моїм. Чуєш ти це, відчуваєш? І Нігретка тебе мовчки вітає. І Закуток увесь.

[На перевернутій першій сторінці листа над текстом дописано:] Завтра напишу тобі про одну вставочку, яку треба буде зробити. Текст пришло. [Під текстом перевернутої першої сторінки дописано :]; Як будеш давати переписувати, скажи все ж таки робити дві копії; значить, усього повинно бути три екземпляри.

№405

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Мужен, Закуток – Париж]

[18 жовтня 1937]

Закуток. 18-X-37

Знову чудесний лист від тебе. Спасибі тобі, моя ніжна. Я в'являю собі тебе в нашому будинку, і мені надзвичайно хочеться бути з тобою там, послухати навіть, як “шкребеться криса” за стіною, як гуркотить друкарня, як гуде далекий Париж. Сумно, що ми не можемо поїхати вдвох. Але що ж робити? – така воля капітанізму нашого. Може, колись у нас буде трошки більше можливості, то будемо іноді вдвох виїжджати до Парижу.

Ще раз прошу, голубонько, не приймай близько до серця евентуальну невдачу з депутатом. Мені здається, що вона вже є, тільки вони ще не сказали остаточно. Тому, дитинонько, роби заходи щодо найму (чи навіть продажу) так, ніби ніякого депутата немає в тебе. А то вийде тільки проволікання часу, а наслідків ніяких. Що то за вілла на Rue Abbet Gaul' ? Ти не ходила шукати? Не шкодуй грошей на оповістки. Обійди всі ближчі P.O. P-u². Зайди ще в інші агенсе'и. Роби все, все, щоб посунути справу якнайшвидче. Мараташа питає, чи ти зайдеш до його аті, який міг би допомогти в цій справі (отой філантроп). Якщо маєш його адресу, піди на всякий випадок. Якби батько Іренчиного Rogé (чи як його?)³ схотів купити за 210 т[исяч], віддавай. Конче треба, щоб ти довела до доброго кінця мету своєї подорожі – наняла чи продала будинок. Без цього трудно буде вертатися. Як мені ні тяжко без тебе самому тут бути, але я вношу пропозицію: пишатись тобі в Парижі, поки ти не досягнеш тої мети. Добре, мій Нун прекрасний?

А я вже тут буду якось існувати. Ми з Вова тепер оремо жасмін. Удалось дещо зробити, пристосуватися, але ще не зовсім. Сподіваюсь усе ж таки, що настійність дасть свої висліди і зможемо ощадити трохи на обробці жасміна. Ще збирають жінки, але цвіту стає все менче та менче.

Сьогодні нарешті піду до Каніва: треба купити звинта до плугу – зломилі. Разом пошлю рукописи тобі й книжку Gide'a до Африки. Зайду, може, в “Кофушку”, “пожуирую жизнью”.

А я все ж таки не такий самотній: от я пишу, читаю, сплю, а ти все наді мною, заклавши руки за голову, в шезлонгу на сонці лежиш⁴ і так люблю, так тепло дивишся на мене.

Хай тобі буде любо і тепло на душі, моя Кохонько!

Твій

Бабеткам мій привіт перекажи, ти ж напевне їх уже будеш бачити. І Жюль-Жакам!¹⁵
[Ліворуч від основного тексту дописано:] Не забудь, голубонько, перекласти
Оглав-Зміст "Нарису програми"¹⁶. [На перевернутій першій сторінці листа над
основним текстом дописано:] Додатки тільки переклади, а не давай переписувати.
Їх треба буде вставити в другу половину перекладу, що перешле Маратюша.
[Ліворуч дописано:] Зуби поправлені, можна їсти.

№406

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – Мужен]

[18 жовтня 1937]

Ранок, понеділок,
18-X-37

Мій Любий,

одержала твого листика й читала його з насолодою для затишку ще в ліжку.
Знаю тепер, що в тебе все гарно. Лист датований 16-X. Прошу тебе піти
в Maugins в мерію й попрохати поставити на Carte d'Id[entité]¹, що я виїхала.
Ma femme hart paar Paris u soir. Venilles morgues le depart de sa carte d'Id.²

Бо я не знаю, як написати по-фр[анцузьки]. А в комісаріаті мені сказали, що без
цього не можуть вписати. Прохали зробити якомога швидче. З Мужену ж листа
відішли. Адресуй M-me Handel pour³ повне ім'я, щоб мені facteur видав⁴ тут на
Vergennes. Добре? Вибач, що завдаю тобі клопіт. Це ж я повинна була зробити
перед від'їздом. Я б їм послала просто, але боюсь, щоб не оштрафували.

Зелене етрап дійсно за ordures⁵.

Я ще маю кілька днів щоб до них піти.

Ти за мене не бійся: мені тут добре. Навіть не холодно, бо дні стоять чудові.
Мені сьогодні трошки легше. Я довго балакала з підсвід[омчи]ком. Вмовляла його,
що треба бути спокійною, треба у всякій ситуації бачити якомога більше гарного.

Чекатиму рукопису. Вже маю переписчицю по 1,25. Може, навіть і трохи менше візьме.

Ну, поки припиняю. Хай тобі буде ясно, повно, затишно в нашому раю! Мій любий,
прекрасний, ніжний Дім! Цілую твої очі, руки, вушка, всього тебе.

Твоя.

Коментарі

№ 393

¹ Вчора була Мар'янка – Особа не встановлена.

² Directeur de la Société Generale de commerce et l'industrie – директор Головного торгово-
промислового товариства.

³ do commerce et industrie? – до торгівлі і промисловості?

⁴ вся справа в Société – Société (фр.) – це може бути товариство, компанія, асоціація.
У контексті листа цей текст, очевидно, пов'язаний із текстом примітки 2 і йдеться про
товариство, співробітник якого допустив помилку при обміні доларів.

№ 394

¹ Mon cher Kyrilitch, il est 10 h 1/4 et nous sommes à St. Raphaël. H[o]jurras! – Дорогий Кириличу,
зараз 10 г. ¼, і ми в Сен-Рафаелі. Ура!

² 80, St. Raphael (Var) Un Coin du port – Сен-Рафаель, 80 (Вар). Куточок порту.

№ 395

¹ в S[ain]t[-]Max[ime] – правильно має бути: Sainte-Maxime. Сент-Максим – середземноморський
курорт, розташований у департаменті Вар регіону Прованс-Альпи-Лазурний берег.

² Ідемо далі в auberge – auberge (фр.) – готель, заїжджий двір.

³ Elle est belle!! beaucoup de conquêtes. Irène – Воно прекрасне! Багато перемог! Ірен. Nos
caresses a Kitoun. – Наші ласки Кітуну.

⁴ SAINTE-MAXIME-SUR-MER (Var). Un Coin du Port – Сент-Максим-сюр-мер (Вар). Куточок
порту.

№ 396

¹ Toujours plus loin. Irène – Все далі і далі. Ірен.

² CAVALAIRE sur MER (Var) Vue sur la Plage – Кавалер сюр мер (Вар). Вид на порт.

№ 397

- ¹ Чекаємо відповідь Анети – Анета – приятелька Винниченків.
- ² Ір[ен] хоче лишитись – Ірен – приятелька Винниченків.
- ³ Дякуємо за чудового листа – Цей лист В. Винниченка в архіві не виявлений.
- ⁴ Trouvé ton “auberge”. Baisers. A bientôt – Знайшла свій “готель”. Цілую. До зустрічі.
- ⁵ CÔTE D’AZUR HYÈRES (Var). Avenue de Belgique – Лазурний берег. Йєр (Вар). Бельгійська набережна.

№ 398

- ¹ Метром доїхала до Vaug[irard] – Ідеться, очевидно, про станцію метро “Вожірап”. Винниченки жили в 15-му арондісмані Парижа, там якраз проходить бульвар Вожірап і є станція метро з однойменною назвою.
- ² зробила своє вражіння на Пелу – Пела – представниця якоїсь громадської організації, яка вела переговори з Розалією Яківною про оренду будинку Винниченків.

№ 399

- ¹ робить *penderie* в червоній – *penderie* (фр.) – гардероб, шафа для одягу.
- ² Бай вони хочуть на 3 роки – *bail* (фр.) – договір оренди, оренда.
- ³ Я хочу дати оповістку, в *l'Intr* – *Intr* – Можливо, це скорочена назва газети L’*Intransigeant* – найбільшої вечірньої газети, що була заснована в 1880 р. й, очевидно, публікувала різноманітні оголошення, зокрема й про здачу в оренду або продаж помешкань.
- ⁴ *débarras* (фр.) – склад, сарайчик, комірчина.
- ⁵ *Eugène* теж без заробітку – *Eugène* – Євген – особа не встановлена.

№ 400

- ¹ *rapport 12 mille!* (фр.) – прибуток 12 тисяч!
- ² Маратюша прислав сьогодні половину перекладу – Ідеться про редактора Маратрая, який редагував перекладену Жанною Гандель на французьку мову працю В. Винниченка “Конкордизм”. Схильний до словотворення В. Винниченко часто перекручував прізвища або імена своїх приятелів, вживаючи пестливі суфікси і т. п. Зокрема, свого друга Марка Вілінського він називав Маркуша, Маркушка. Прізвище Маратрая зустрічаємо в листах у таких написаннях: *Maratraj*, *Маратюша*, *Маратюшка*, *Мараташа*.
- ³ Посилаю тобі домагання *improt* – *improt* (фр.) податкової.
- ⁴ Це за *ordures* – *ordures* (фр.) – сміття, побутові відходи.
- ⁵ від *Assurauce* – *Assurance* (фр.) – страхова компанія.
- ⁶ *Baraque* – *Baraque* (фр.) – барак, ятка, торгова палатка.

№ 401

- ¹ Цей лист в архіві не виявлений.
- ² Я це вживаю для *legumis* – *legumes* (фр.) – овочі.
- ³ *lit-cage* (фр.) – складане металеве ліжко.
- ⁴ *Barillet* не чутно – *varillet* (фр.) – бочка. Так називалися деталі циліндричної форми, які використовували в різних галузях виробництва. Імовірно, що була така деталь і в друкарні поряд із будинком Винниченків і під час роботи утворювала шумовий ефект.
- ⁵ Живи гарно там з *Нігряткой* – *Нігрятка* – кішка в домі Винниченків.

№ 402

- ¹ А *Violine?* – Особа не встановлена.
- ² В *Intran* дуже мало пропозицій *помешк[ань]* – Див. коментар до листа №399, прим. 3.
- ³ *Жюл[ьета]* була *зостужена*, *бідна*, *не в авантажі* – бути в авантажі (фр.) – бути у вигідному світлі, надавати авантажний вигляд; тут може означати: була у невідганому світлі, мала поганий вигляд.
- ⁴ Я й до *Babet* побоююсь *іти* – *Бабети* – приятельки Винниченків.
- ⁵ Зустріла на *г. de Colisei-r[ue]* – *de Colisée* – вулиця Колізею.
- ⁶ Раєчку (*Марусину подругу*) – Ідеться, очевидно, про подругу Марії Глущенко.
- ⁷ я нічого не маю проти такого *літер-матер'ялу* – Розалія Яківна сприяла знайомству й навіть романам Володимира Кириловича з цікавими жінками, вважаючи, що це допомагатиме його літературній творчості.

№ 404

- ¹ разом з листом до А. *Gide'a* – Андре Жід (фр. *André Gide*, 1869 – 1951) – французький письменник, лауреат Нобелівської премії з літератури (1947). Осуджував французький колоніалізм. На початку 1930-х років Андре Жід зацікавився комунізмом, Радянський Союз йому уявлявся територією свободи. Ілюзії Андре Жіда були зруйновані під час поїздки до СРСР 1936 р., де він брав участь у засіданні інтелектуалів у Москві, присвяченому загрозі фашизму. Повернувшись до Франції, Андре Жід опублікував свої записки під назвою “Повернення з СРСР” (“Retour de l’URSS”), де виступив із жорсткою критикою сталінського

тоталітаризму. Ознайомившись із цією працею, В. Винниченко вирішив, що Андре Жід зміг би стати автором передмову до його праці “Конкордизм” або в якийсь інший спосіб сприяти її виданню французькою мовою. Написавши відповідного листа, він доручив Розалії Яківні вручити його Андре Жіду особисто.

² підпалив під під lessiveuse’ю – lessiveuse (фр.) – виварка.

³ порозвішувати в lingerie – lingerie (фр.) – комірчина для білизни.

⁴ чи телефонувала ти Brauch’ові – Браух – особа не встановлена.

№ 405

¹ вілла на Rue Abet Graul – правильно має бути: rue de l’Abbé-Groult – вулиця Абата Ґруля, 15-й арондісман Парижа.

² Обійди всі ближчі P.O. P-u – розшифрувати аббревіатуру не вдалося.

³ батько Іренчиного Rogé (чи як його?) – Ідеться, очевидно, про батька друга Ірени на ім’я Роже (Roger).

⁴ а ти все наді мною, заклавши руки за голову, в шезлонгу, на сонці лежиш – Ідеться про портрет Розалії Яківни, який висів над канапою в кімнаті Володимира Кириловича (див. лист №372, пр. 1).

⁵ І Жюль-Жакам! – Очевидно, ідеться про знайомих Винниченків, інформацію про яких виявити не вдалося.

⁶ перекласти Оглав-Зміст “Нарису програм” – Ідеться про “Нарис програми” конкордизму.

№ 406

¹ поставити на Carte d’Id[entité] – Carte d’identité (фр.) – посвідчення особи.

² Ma femme part pour Paris ce soir. Veuillez marquer le depart d[an]s sa carte d’Id[entité]. – Сьогодні ввечері моя дружина їде в Париж. Прошу зробити помітку про від’їзд у її Посвідченні особи.

³ pour (фр.) – для.

⁴ щоб мені facteur видає – facteur (фр.) – листоноша.

⁵ Зелене емпат дійсно за ordures – Зелена квитанція справді за побутові відходи.

Далі буде.

Упорядкування, примітки та коментарі

Надії Миронець.

Переклад текстів із французької

Зої Борисюк.

Отримано 1 вересня 2017 р.

м. Київ